

İzmir İlindeki Çiftçilerin Kırsal Nüfusun Yaşlanma Eğilimi ve Tarımsal Faaliyetlerin Devamlılığına İlişkin Görüşleri

Elif YILMAZ

Orcid no: 0000-0002-0943-0862

Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, İzmir

Umutcan TURĞUT

Orcid no: 0000-0001-5304-0389

Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, İzmir

Duygu TOSUN

Orcid no: 0000-0002-8089-3093

Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, İzmir

Sevtaç GÜMÜŞ

Orcid no: 0000-0002-6572-9543

Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, İzmir

Makale Künyesi

*Araştırma Makalesi /
Research Article*

*Sorumlu Yazar /
Corresponding Author*
Elif YILMAZ
elijyilmaz477.ey@gmail.com

Geliş Tarihi / Received:
20.05.2020
Kabul Tarihi / Accepted:
29.10.2020

Tarım Ekonomisi Dergisi
Cilt: 26 Sayı: 2 Sayfa: 109-119
Turkish Journal of
Agricultural Economics
Volume: 26 Issue: 2 Page: 109-119

JEL Classification: Q1, Q18, R23

Özet

Amaç: Türkiye'de kırsal nüfusun yaş ortalaması artmaktadır. Kırsal nüfusun büyük bir çoğunluğu geçimini tarım sektöründen sağlamakta ve yaşlanma eğilimi sektörün karşılaşılabileceği muhtemel sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada çiftçilerin kırsal alandaki yaşlanma eğilimi, yaşlanmanın tarımsal faaliyetlere etkisi ve kendilerinden sonra tarımsal üretimin devamlılığına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Tasarım/Methodoloji/Yaklaşım: Çalışmanın ana materyalini İzmir iline bağlı Ödemiş ve Bayındır ilçelerinden seçilmiş mahallelerdeki 118 çiftçi ile yüz yüze yapılan anket verileri oluşturmaktadır. Araştırmada gençlerin dışında kalan çiftçiler ile görüşülmesi hedeflenmiş ve 41 yaş ve üzeri çiftçilerle görüşülmüştür.

Bulgular: Görüşülen çiftçilerin yaklaşık %75'i tarımla uğraşan kesimin yaş ortalamasının arttığı ve bunun esas nedeninin genç nüfusun kırsal alandan göç etmesi olduğunu belirtmiştir. Tarımla uğraşan kesimin yaşlanma eğiliminde olması çiftçilerin tarımsal faaliyetlere katılımını azaltmaktadır. Çiftçilerin yaklaşık %56'sı tarımsal faaliyetlere devam etmek istememekte ve yaklaşık %58'i kendilerinden sonra çocuklarının ve/veya yakınlarının tarımsal faaliyete devam etmeyeceğini ifade etmiştir.

Özgünlük/Değer: Şu ana kadar yapılan çalışmalarda genellikle genç çiftçiler ele alınmış ve gençlerin tarımda kalmalarının sağlanması amaçlanmıştır. Bununla birlikte bu çalışmada gençlerin dışında kalan çiftçiler ile görüşülmesi ve kırsal alandaki yaşlanma eğiliminin tarımsal faaliyetlerin devamlılığı açısından incelenmesi hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kırsal Nüfus, Yaşlanma Eğilimi, Tarım, Göç, İzmir

Farmers Views Regarding the Aging Tendency of the Rural Population and the Continuity of Agricultural Activities in Izmir Province

Abstract

Purpose: The average age of rural population has increased in Turkey. Vast majority of rural population earns their livelihood from agriculture sector, and ageing tendency is one of the potential problems that the sector may encounter. Therefore, this study is aimed to determine the views of farmers about ageing tendency in rural areas, the effect of ageing on agricultural activities and continuity of agricultural production after them.

Design/Methodology/Approach: Main material of this study is consisted of data obtained from face-to-face interviews with 118 farmers in Ödemiş and Bayındır districts of İzmir. In the study, it was aimed to interview farmers excluding the young ones; and surveys were conducted with farmers aged 41 and over.

Findings: Approximately 75% of interviewed farmers stated that the average age of agricultural sector has increased and the main reason for this was the migration of younger population from the rural area. Ageing tendency of the agricultural sector reduces participation of farmers in agricultural activities. Approximately 56% of farmers did not want to continue agricultural activities; and about 58% stated that their children and/or relatives would not continue agricultural activities after them.

Originality/Value: Studies carried out so far generally examined the young farmers and aimed to ensure that young people remained in the agriculture sector. However, in this study, it was aimed to interview farmers other than the young ones, and to examine the ageing tendency in rural areas regarding the continuity of agricultural activities.

Key words: Rural Population, Ageing Tendency, Agriculture, Migration, İzmir

1.GİRİŞ

Nüfusun yaşlanması, bir nüfusun yaş yapısının değişimi sonucunda, o toplumdaki çocuk ve genç nüfus payının azalmasıdır (Tekin ve Kara, 2018). Dünya nüfusu her geçen yıl artmaktadır (World Bank, 2020). Bununla birlikte, dünyada toplam nüfus giderek yaşlanmaktadır (Uyanık, 2015). 1960 yılında %5.7 olan 65 yaş ve üzeri nüfusun toplam dünya nüfusu içerisinde oranı, 1990 yılında %7.1'e, 2018 yılında ise %9.9'a yükselmiştir (UNFPA, 2019; World Bank, 2020). Ayrıca yapılan çalışmalar da dünyadaki yaşlı nüfusun ilerleyen yıllarda daha da artacağı öngörülmektedir (United Nations, 2015; World Health Organization, 2018; United Nations, 2019). Nüfusun yaşlanması küresel bir olgu olup, önemli sosyal ve ekonomik bir sorun alanı olarak görülmektedir (Ünal, 2015).

Yaşlanma kırsal alanlar için de oldukça önemli olan bir konudur. Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan birçok ülkede kırsal nüfus yaşlanmaktadır (Poungchompu et al., 2012; Heide-Ottosen, 2014; Zou et al., 2018). Kırsal alanlarda yaşlı nüfus oranının artması, büyük ölçüde genç yetişkinlerin uzun vadeli dış göçe olan eğilimlerinin bir sonucu olarak kayıma çıkmaktadır (Heide - Ottosen, 2014; Kim et al., 2014; Currie and Philip, 2019). Bunun yanında azalan doğurganlık oranı, artan yaşam süresi gibi etkenlerde yaşlı nüfusun artmasına sebep olan etkenlerden bir kaçıdır (Fasina, 2013; Milovanovic and Smutka, 2020).

Yaşlanan nüfusun en önemli etkilerinden birinin tarım sektöründe ortaya çıkacağı, tarımsal üretimi ve gıda güvencesini olumsuz yönde etkileyeceği ifade edilmektedir (Heide-Ottosen, 2014; Zou et al., 2018). Dünyanın pek çok ülkesinde tarımsal işgücünün yaşlandığı görülmektedir (Spesna et al., 2009; Poungchompu et al., 2012; Guo et al., 2015). Tarımsal nüfusun yaşlanması işgücü verimliliğinin düşmesine neden olmaktadır (Başel, 2006; Poungchompu et al., 2012). Yaşlanma ile birlikte gelen fiziksel hareketliliğin kısıtlanması ve kronik hastalıkların oluşması yaşlı bireylerin iş gücüne katılımını azaltmakta, işgücü verimliliğini etkilemektedir (Ahmad et al., 2011; Fasina, 2013; Milovanovic and Smutka, 2020). İnsanlar tarımsal işgücünün yaşlanmasının tarımsal üretimi nasıl etkileyeceğini ve yaşlanan tarım üreticilerinin tarımsal üretime devam edip etmeyeceği konusunda giderek daha fazla endişe duymaktadır (Guo et al., 2015). Ayrıca, mevcut çiftçilerin çocuklarının tarım dışı işgücü piyasasına katılmaya daha yatkın olması işletmelerin üretim faaliyetlerinin devamlılığı açısından önemli bir konudur (Mitchell et al., 2008; Zou et al., 2018).

Türkiye'de de toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfusun oranı yıllar itibarıyla artış göstermektedir (TÜİK, 2020). Türkiye'de 1960 yılında, 65 yaş ve üzerindeki nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı %3.2 iken bu oran 1990 yılında %4.6'ya, 2018 yılında ise %8.5'e yükselmiştir (World Bank, 2020). Türkiye dünya üzerinde hızlı yaşlanan ülkelerden biridir (Bulduk, 2014; Çuhadar ve Lordoğlu, 2016; Tekin ve Kara, 2018). Bu durum önem arz eden bir konu olup, kırsal alanlarda da etkisini göstermektedir (Küçük, 2016; Ünal, 2015). Nitekim, Türkiye'de 2007 yılında belde ve köy nüfusunun %9.25'ini 65 yaş ve üzeri nüfus oluştururken bu oran, 2012 yılında %11.69'a yükselmiştir. 2012 yılında çıkartılan kanun ile büyükşehir belediyesi sınırları içerisindeki köyler mahalleye dönüştürülmüştür (T.C. Resmi Gazete, 2012). Söz konusu değişiklikten sonraki değişim incelendiğinde, kırsal alandaki 65 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı yine artış göstermiş ve 2013 yılında %13.51 olan oran 2019 yılında %16.87'ye yükselmiştir (TÜİK, 2020).

Türkiye'de tarım sektörü ve kırsal alan iç içe girmiş olup kırsal alanda yaşayanların büyük bir çoğunluğu tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarım dışı gelir ve istihdam olanaklarının çeşitlilik arz etmediği kırsal kesimde, temel uğraş alanı ve geçim kaynağı tarım sektörüdür (Gümüş ve ark., 2012; Aşkın ve ark., 2013). Bununla birlikte kırsalda yaşayan genç nüfus farklı nedenlerle tarımla uğraşmak istememekte ve kente göç etmektedir (Kurt, 2006; Olhan, 2011; Aşkın ve ark., 2013; Cebeci ve ark., 2014; Yalçın ve Kara, 2016; Sevinç ve ark., 2018). Türkiye'de kırsal alandan göç ile birlikte, kırsal nüfus içerisinde yaşlı nüfus oranı artmaktadır. Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu raporunda da kırdan kente göçün neden olduğu sorunların başında yaşlanmanın geldiği ve kırsalda emekli maaşı ile geçinenlerin sayısının arttığı belirtilmiştir. Ayrıca raporda, üretken işgücünün kırsaldan göç etmesinin yaşlanma sorununu ağırlaştırdığına da yer verilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Genç nüfusun tarımdan uzaklaşması, yaşlanma olgusunu artırmakla birlikte tarım sektörünü yaşlı nüfusun işgücüne bağımlı kılmaktadır (Aşkın ve ark., 2013). Türkiye'de de işgücü verimliliğinin azalması tarım sektöründe karşılaşılabilecek muhtemel sorunlardan biridir. Türkiye'de tarım işletmeleri sahiplerinin yaşlanması ve gençlerin kentlere göç ederek tarımdan uzaklaşmaları gıda güvencesini de tehdit eden unsurlardandır (Yıldız ve ark., 2017). Gıda güvencesinin sağlanabilmesi için tarımsal üretimin artırılması ve tarımsal devamlılığın sağlanması önemlidir. Bu nedenle kırsal alanda yaşanan yaşlanma ile ilgili çalışmaların hız kazandırılması gerekmektedir. Ayrıca Türkiye'de şu ana kadar kırsal alanlardaki yaşlanma incelenirken genellikle genç çiftçiler ele alınmış ve gençlerin tarımda kalmalarının sağlanması ve göçün engellenmesine yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Olhan, 2011; Yakar 2012; Yalçın ve Kara, 2016; Aydın ve Engindeniz, 2017; Yıldız ve ark., 2017). Bununla birlikte bu çalışmada gençlerin dışında kalan çiftçiler ile görüşülmesi ve kırsal alandaki yaşlanma eğiliminin tarımsal faaliyetlerin devamlılığı açısından incelenmesi hedeflenmiştir. Çalışmanın ana amacı, çiftçilerin kırsal alandaki yaşlanma eğilimi, yaşlanmanın tarımsal faaliyetlere etkisi ve kendilerinden sonra tarımsal üretimin devamlılığına ilişkin görüşlerinin belirlenmesidir. Çiftçilerin yaşlanma eğilimleri tarımsal faaliyetler açısından incelenirken konu özellikle bitkisel üretim açısından ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca çiftçilerin kırsal alandan göç ile ilgili görüşlerine de yer verilmiştir.

2.MATERYAL ve YÖNTEM

Bu çalışmanın ana materyalini İzmir ilinde önemli bir bitkisel üretim bölgesi olan Küçük Menderes Havzasında, en fazla tarımsal üretim alanına sahip Ödemiş ve Bayındır ilçelerinden seçilmiş mahallerdeki çiftçiler ile 2019 yılında yapılan anket verileri oluşturmaktadır.

İzmir ilinde toplam tarım alanlarının %53.68'i Küçük Menderes Havzasında bulunmaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2016). Çalışma kapsamında Küçük Menderes Havzasında tarım alanı bakımından birinci sırada yer alan Ödemiş ve ikinci sırada yer alan Bayındır ilçeleri dâhil edilmiştir. 2017 yılı itibarıyla, Küçük Menderes Havzası içerisinde Ödemiş ilçesi %18.18, Bayındır ilçesi %16.53'lük pay ile toplam tarımsal üretim alanının %34.71'ine sahiptirler (İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2018).

Araştırmada gençlerin dışında kalan çiftçiler ile görüşülmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla görüşülecek çiftçilerin yaş sınırı belirlenirken Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından desteklenen Genç Çiftçi Projesi dikkate alınmıştır. Söz konusu proje ile, tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması, genç çiftçilerin girişimciliğinin desteklenmesi, gelir düzeyinin yükseltilmesi, alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması ve kırsalda genç nüfusun istihdamına katkı sağlayacak projelerin desteklenmesi öngörülmekte, bu kapsamda da çiftçilerin en az 18 yaşında, en fazla 41 yaşından gün almamış olması ön koşul olmaktadır. Bu yaklaşımla, bu çalışmada, genç çiftçi tanımı dışında yer alan 41 yaş ve üstü çiftçilerle görüşülmüştür (T.C. Resmi Gazete, 2016).

Araştırma kapsamında görüşülecek çiftçi sayısı oransal örnek hacmi formülüyle hesaplanmıştır (Newbold, 1995).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{px}^2 + p(1-p)}$$

n: Örnek büyüklüğü

N: Seçilen ilçelerdeki toplam çiftçi sayısı (10720)

p: Oran (en yüksek örnek hacmine ulaşmak için %50 alınmıştır)

σ_{px}^2 : Varyans

Araştırmada maksimum örnek hacmine ulaşılmak istenmiştir. Bu amaçla p:0.50 ve (1-p):0.50 alınmıştır. Örnek hacmi, %95 güven aralığı ve %9 hata payı kullanılarak belirlenmiş ve buna göre 118 anket yapılması gerektiği hesaplanmıştır. Anketlerin iki ilçe arasında dağılımında çiftçi sayılarının oransal katkıları dikkate alınmıştır. Buna göre, Ödemiş ilçesinde 67, Bayındır ilçesinde 51 çiftçi ile anket yapılması gerektiği belirlenmiştir. Ödemiş ve Bayındır ilçelerinde anket çalışması gerçekleştirileceği mahallerinin seçiminde ise her ilçeden 2 dağ ve 2 ova mahallesi olmak üzere mahallelerdeki çiftçi sayısı göz önünde bulundurulmuştur. Anket sayılarının mahalleler arasında dağılımında çiftçi sayılarının toplama yaptığı oransal katkı dikkate alınmıştır. Buna göre, mahallelere göre yapılan anket sayısının dağılımı Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Mahallelere göre anket sayılarının dağılımı

Table 1. Sample distribution by districts

Ödemiş'in Mahalleleri	Anket Sayısı	Bayındır'ın Mahalleleri	Anket Sayısı
Bıçakçı	27	Pınarlı	24
Kaymakçı	26	Çınardibi	11
Demircili	9	Buruncuk	9
Pirinççi	5	Osmanlar	7
Toplam	67	Toplam	51

Bitkisel üretimin yoğun olarak yapıldığı Ödemiş ve Bayındır ilçelerinde yaşlanma eğilimi ve tarımsal faaliyetlerin devamlılığına etkisinin belirlenmesi amacıyla yapılmış olan bu araştırmada, çiftçilerin yaş gruplarına göre gruplara ayrılmış ve analiz edilmiştir. Yaşa göre yapılan gruplandırılmada çiftçiler 41 ile 54, 55-64 ve 65 ve üzeri olmak üzere 3 gruba ayrılmıştır. Buna göre 1. grupta 42 çiftçi, 2. grupta 47 çiftçi ve 3. grupta 29 çiftçi bulunmaktadır (Çizelge 2).

Çizelge 2. Yaşa göre çiftçi grupları

Table 2. Farmer groups by age

Yaş Grupları	Çiftçi Sayısı	%
41-54 Yaş	42	35.60
55-64 Yaş	47	39.83
65+ Yaş	29	24.57
Toplam	118	100

Araştırmada, ele alınan değişkenlerin yaş grupları arasında fark gösterip göstermediği istatistiksel olarak test edilmiştir. Sürekli değişkenler için normal dağılım testi yapılmıştır. Değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi ile belirlenmiştir. Çalışmada analiz edilen tüm değişkenlerin normal dağılım göstermediği saptanmıştır. Bu nedenle iki grup arasında fark olup olmadığının belirlenmesinde Mann-Whitney U, ikiden fazla grup arasında fark olup olmadığının belirlenmesinde ise Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır.

Kesikli değişkenler için gruplar arası farklılık olup olmadığı ise Ki-Kare testi ile ortaya konulmuştur. Normal dağılım göstermeyen iki zaman periyodu arasında fark olup olmadığının belirlenmesi ise Wilcoxon Signed Rank testi kullanılmıştır (Field, 2009).

3.ARAŞTIRMA BULGULARI

Görüşülen çiftçilere ve işletmelere ilişkin genel bilgiler

Görüşülen çiftçilerin ortalama yaşı yaklaşık 58, eğitim süresi ise yaklaşık altı yıl olarak belirlenmiştir. Çiftçiler yaklaşık 38 yıldır tarımla uğraşırken kendi adlarına yaklaşık 34 yıldır tarımsal faaliyette bulunmaktadır. Çiftçi ailesi yaklaşık dört kişiden oluşmakta ve hanede yaklaşık üç kişi yaşamaktadır (Çizelge 3).

Çizelge 3. Görüşülen çiftçilerin demografik özellikleri

Table 3. Demographic characteristics of the farmers

Demografik Özellikler	Ortalama
Yaş (yıl)	57.91
Eğitim durumu (yıl)	5.95
Tarımsal faaliyette bulunma süresi (yıl)	38.16
Kendi adına tarımsal faaliyette bulunma süresi (yıl)	33.87
Ailedeki birey sayısı	4.18
Hanede yaşayan birey sayısı	3.21

Görüşülen çiftçilerin yaklaşık %38'inin tarım dışı bir geliri olduğu saptanmıştır. Çiftçilerin yaklaşık %62'si gelirini yalnızca tarımsal faaliyetlerden elde etmektedir. Çiftçilerin yaş gruplarına göre tarım dışı gelire sahip olma durumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık vardır. Buna göre yaş ortalaması arttıkça tarım dışı gelire sahip olma oranları artmaktadır. Buna neden olarak, çiftçilerin yaş ortalaması arttıkça emekli maaşı alma oranının artması gösterilebilir (Çizelge 4).

Çizelge 4. Görüşülen çiftçilerin tarım dışı gelire sahip olma durumu

Table 4. Non-agricultural income status of farmers

Tarım Dışı Gelir	41-54 Yaş	%	55-64 Yaş	%	65+ Yaş	%	Ort.	%
Tarım dışı gelire sahip olanlar	8	19.05	20	42.55	17	58.62	45	38.14
Tarım dışı gelire sahip olmayanlar	34	80.95	27	57.45	12	41.38	73	61.86
Toplam	42	100.00	47	100.00	29	100.00	118	100.00

*Ki-kare testine göre $p < 0.05$ için anlamlıdır.

Görüşülen çiftçilerin tarımsal üretimde buldukları arazi büyüklüklerinin zaman içerisindeki değişimi incelenmek istenmiş, bu amaçla da 5 yıl öncesi ve sonrası için arazi bilgileri alınmıştır. İncelenen işletmelerin ortalama toplam arazi genişliği 5 yıl öncesi için 39.57 dekar iken mevcut durumda 39.09 dekadır. İşletmelerin toplam arazi genişliğinin 5 yıl sonrasında 34.19 dekar olması beklenmektedir. İncelenen işletmelerdeki toplam arazi varlığının %86.79 gibi büyük bir kısmını mülk arazi, %8.48'ini kira ile işlenen arazi ve %4.72'sini ortakçılıkla işlenen arazi oluşturmaktadır. İşletmelerde ortalama sulanan arazi 30.40 dekar, sulanmayan arazi ise 8.68 dekadır. İşletme arazileri ortalama 4.18 parçadan oluşmaktadır. (Çizelge 5).

Çizelge 5. İncelenen işletmelerin arazi durumuna ilişkin bilgiler

Table 5. Land structure of the surveyed farms

	5 Yıl Önce	Mevcut	5 Yıl Sonra
Toplam arazi (daa)	39.57	39.09	34.19
Mülk arazi (daa)	34.35	35.21	31.05
Kiralanan arazi (daa)	3.36	2.88	2.57
Ortak işlenen arazi (daa)	1.87	1.00	0.57
Sulanan arazi (daa)	30.64	30.40	26.19
Sulanmayan arazi (daa)	8.93	8.68	8.00
Toplam parsel sayısı	4.30	4.18	3.77

Kırsal alandaki yaş ortalamasının çiftçiler tarafından değerlendirilmesi

Görüşülen çiftçilerin yaklaşık %75'i kırsalda tarımla uğraşan kesimin yaş ortalamasının arttığını, yaklaşık %25'i ise artmadığını ifade etmişlerdir. Yaş gruplarına göre çiftçilerin tarımla uğraşan kesimin yaş ortalamasının artması hakkındaki görüşleri incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (Çizelge 6).

Çizelge 6. Görüşülen çiftçilerin tarımla uğraşan kesimin yaşlanması hakkındaki görüşleri**Table 6.** Farmers' views on agricultural population ageing

	41-54 Yaş	%	55-64 Yaş	%	65+ Yaş	%	Çiftçi Sayısı	%
Yaş ortalaması artmaktadır	35	83.33	34	72.34	20	68.97	89	75.42
Yaş ortalaması artmamaktadır	7	16.67	13	27.66	9	31.03	29	24.58
Toplam	42	100.00	47	100.00	29	100.00	118	100.00

Kırsalda tarımla uğraşan kesimin yaş ortalamasının arttığını ifade eden çiftçilere göre artışın başlıca nedeni gençlerin kırsal alandan göç etmesidir (4.73). Çiftçiler söz konusu ifadeye kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir. Çiftçiler doğurganlık oranının azalması ifadesine (3.04) katılmada kararsız kalırken, sağlık koşullarındaki iyileşme (2.46) nedeniyle yaş ortalamasının artmasına katılmadıklarını belirtmişlerdir. Yaş gruplarına göre kırsalda tarımla uğraşan kesimin yaş ortalamasındaki artış nedenleri ile ilgili ifadelerle katılma durumları, gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir. (Çizelge 7).

Çizelge 7. Görüşülen çiftçilere göre kırsalda tarımla uğraşan kesimin yaş ortalamasının artmasının nedenleri**Table 7.** Reasons of ageing in the agricultural population in rural areas according to the farmers

	41-54 Yaş	55-64 Yaş	65+ Yaş	Ort.*	Standart Sapma
Gençlerin kırsal alandan göç etmesi	4.66	4.85	4.65	4.73	0.69
Doğurganlık oranının azalması	3.00	3.29	2.70	3.04	1.64
Sağlık koşullarındaki iyileşme	2.26	2.68	2.45	2.46	1.51

*1)Hiç Katılmıyorum 2) Katılmıyorum 3) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4) Katılıyorum 5) Kesinlikle Katılıyorum

Yaşlanma eğiliminin tarımsal faaliyetlere etkisi

Görüşülen çiftçilerin, yaşlanmanın tarımsal faaliyetlere etkisine dair görüşleri incelendiğinde, çiftçiler yaşlılıktan dolayı tarımda çalışılan saatin azalması ifadesine (4.06) katıldıklarını, yaşlılıktan dolayı işlenen alanın azalması (3.04), hayvan varlığının azalması (2.52), dışarıdan daha fazla işgücü temin edilmesi (3.02) ve makine kullanımının artması ifadelerine (3.20) katılmakta kararsız kaldıklarını ve yaşlılıktan dolayı üretim deseninin değişmesi ifadelerine (2.31) ise katılmadıklarını belirtmişlerdir. Yaş gruplarına göre yaşlanmanın tarımsal faaliyetlere etkisi incelendiğinde, yaşlılıktan dolayı tarımda çalışılan saatin azalması, işlenen alan azalması, üretim deseni değişmesi ve hayvan varlığının azalması ifadeleri istatistiksel açıdan anlamlı bir fark göstermektedir. Bu sonuçlara göre; çiftçilerin yaşı arttıkça söz konusu ifadelerle katılım seviyelerinin arttığını söylemek mümkündür (Çizelge 8).

Çizelge 8. Görüşülen çiftçilerin yaşlanma eğiliminin tarımsal faaliyetlere etkisine ilişkin görüşleri**Table 8.** Farmers view on the effect of ageing tendency on agricultural activities

	41-54 Yaş	55-64 Yaş	65 + Yaş	Ort.*	Std. Sapma
Tarımda çalışılan saatin azalması**	3.29	4.32	4.76	4.06	1.38
İşlenen alan azalması**	2.24	3.19	3.97	3.04	1.66
Üretim deseni değişmesi**	1.79	2.19	3.28	2.31	1.48
Hayvan varlığının azalması**	1.98	2.36	3.55	2.52	1.68
Dışarıdan daha fazla işgücü temin edilmesi	2.83	3.04	3.24	3.02	1.65
Makine kullanımının artması	3.00	3.26	3.41	3.20	1.59

*1)Hiç Katılmıyorum 2) Katılmıyorum 3) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4) Katılıyorum 5) Kesinlikle Katılıyorum

**Kruskal Wallis testine göre $p < 0.05$ için anlamlıdır

Yaşlanma eğiliminin tarımsal faaliyetlere etkisi incelendiğinde, görüşülen çiftçilerin 41 yaşından önce toprak hazırlığı (4.61), ekim/dikim (4.58), sulama (4.59), ilaçlama (4.47), gübreleme (4.60) ve hasat (4.69) gibi tarımsal faaliyetlere “daima” katıldıklarını gözlemlenirken, günümüzde toprak hazırlığı (3.47), ekim/dikim (3.36), sulama (3.46), ilaçlama (3.36), gübreleme (3.43) ve hasat (3.44) gibi tarımsal faaliyetlere “bazen” katıldıkları tespit edilmiştir. Yaş grupları itibarıyla incelendiğinde 65 ve üstü yaş grubunda yer alan çiftçilerin 41 yaşından önce toprak hazırlığı (4.31), ekim/dikim (4.41), sulama (4.17), ilaçlama (3.90), gübreleme (4.34) ve hasat (4.48) gibi tarımsal faaliyetlere “sık sık” katıldıkları gözlemlenirken günümüzde toprak hazırlığı (2.41), ekim/dikim (2.34), sulama (2.48), ilaçlama (2.28), gübreleme (2.45) ve hasat (2.45) gibi tarımsal faaliyetlere “nadiren” katıldıkları tespit edilmiştir. Wilcoxon Signed Rank testi, görüşülen çiftçilerin 41 yaş önce ve sonrasında tarımsal faaliyetlere katılım seviyeleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Buna göre, çiftçilerin 41 yaş sonrasında tarımsal faaliyetlere katılım seviyeleri yaşa bağlı olarak azalmaktadır (Çizelge 9).

Çizelge 9. Görüşülen çiftçilerin tarımsal faaliyetlere katılım seviyesi**Table 9.** Farmers participation levels on agricultural activities

	41-54 Yaş		55-64 Yaş		65 + Yaş		Ort.*	
	41 Yaş Öncesi	Mevcut Durumda	41 Yaş Öncesi	Mevcut Durumda	41 Yaş Öncesi	Mevcut Durumda	41 Yaş Öncesi	Mevcut Durumda
Toprak hazırlığı**	4.79	4.33	4.64	3.34	4.31	2.41	4.61	3.47
Ekim/Dikim**	4.69	4.17	4.57	3.26	4.41	2.34	4.58	3.36
Sulama**	4.88	4.29	4.60	3.32	4.17	2.48	4.59	3.46
İlaçlama**	4.67	4.21	4.64	3.28	3.90	2.28	4.47	3.36
Gübreleme**	4.74	4.31	4.64	3.26	4.34	2.45	4.60	3.43
Hasat**	4.76	4.21	4.74	3.36	4.48	2.45	4.69	3.44
Ürün işleme**	4.14	3.76	3.81	2.83	3.55	2.00	3.86	2.96
Ürün depolama**	4.02	3.50	4.26	3.13	3.31	1.69	3.64	2.91
Taşıma**	4.12	3.67	4.34	3.15	3.93	2.00	4.16	3.05
Pazarlama**	4.43	4.00	4.23	3.11	4.28	2.28	4.31	3.22

*1)Hiç 2) Nadiren 3) Bazen 4)Sık Sık 5) Daima

Wilcoxon Signed Rank testine göre $p < 0.05$ için anlamlıdır.Çiftçilerin tarımın çocukları için bir gelecek oluşturması ile ilgili görüşleri**

Görüşülen çiftçiler tarım sektörünün çocukları için bir gelecek oluşturduğu (2.35) ifadesine katılmadıklarını belirtmişlerdir. Yaş gruplarına göre çiftçilerin tarım sektörünün çocukları için bir gelecek oluşturması ifadesine katılım düzeyi incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (Çizelge 10).

Çizelge 10. Görüşülen çiftçilerin çocuklarının geleceği açısından tarım sektörüne bakışı**Table 10.** Farmers' view on agricultural sector in terms of their children's future

	41-54 Yaş	55-64 Yaş	65 + Yaş	Ort.*	Std. Sapma
Tarım sektörü çocuklar için gelecek oluşturur	2.48	2.38	2.10	2.35	1.47

*1) Hiç Katılmıyorum 2) Katılmıyorum 3) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4) Katılıyorum 5) Kesinlikle Katılıyorum

Görüşülen çiftçilerin yaklaşık %40'ı gelecek nesillere tarım sektörünü tavsiye ettiğini söylerken, yaklaşık %60'ı gelecek nesillere tarım sektörünü tavsiye etmediğini söylemiştir. Yaş grupları ile çiftçilerin gelecek nesillere tarım sektörünü tavsiye etme durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (Çizelge 11).

Çizelge 11. Görüşülen çiftçilerin gelecek nesillere tarım sektörünü tavsiye etme durumları**Table 11.** Farmers' view on recommending agricultural sector to future generations

	41-54 Yaş	%	55-64 Yaş	%	65+ Yaş	%	Ort.	%
Tavsiye ederim	19	45.24	16	34.04	12	41.38	47	39.83
Tavsiye etmem	23	54.76	31	65.96	17	58.62	71	60.17
Toplam	42	100.00	47	100.00	29	100.00	118	100.00

Çiftçilerin tarımsal faaliyetlerin devamlılığına ilişkin görüşleri

Görüşülen çiftçilerin yaklaşık %42'si kendilerinden sonra tarımsal üretime devam edecek biri/birilerinin olduğunu belirtmiştir. Kendisinden sonra tarımsal üretimin devam edeceğini belirten çiftçilerin yaklaşık %90'ı üretimi devam ettirecek kişinin çocuğu olduğunu söylerken, yaklaşık %10'u tarımsal üretime bir yakınının devam ettireceğini söylemiştir. Yaş gruplarına göre çiftçilerin kendilerinden sonra tarımsal üretimin devam ettirilmesi durumu incelendiğinde gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir (Çizelge 12).

Çizelge 12. Görüşülen çiftçilerin kendilerinden sonra tarımsal üretimin devam ettirilmesi durumu**Table 12.** The continuity of agricultural production after the interviewed farmers

	41-54 Yaş	%	55-64 Yaş	%	65+ Yaş	%	Ort.	%
Devam edecek aile bireyi/yakının olması	19	45.24	18	38.30	12	41.38	49	41.53
Devam edecek aile bireyi/yakının olmaması	23	54.76	29	61.70	17	58.62	69	58.47
Toplam	42	100.00	47	100.00	29	100.00	118	100.00

Çiftçilerin kendilerinden sonra tarımsal üretime devam edilmemesinin nedenlerinin başında çocuklarının/yakınlarının tarımla uğraşmak istememesi ifadesi (4.54) gelmektedir. Bunu çocuklarının/yakınlarının tarımsal üretimden yeterli gelir sağlanamayacağını düşünmesi (4.46), çocuklarının/yakınlarının farklı bir mesleğinin olması (4.19), ve çocuklarının/yakınlarının kırsal alandan göç etmiş olması (3.81) izlemektedir. Çocuklarının/yakınlarının farklı bir mesleğinin olması ve çocuklarının/yakınlarının tarımla uğraşmak istememesi ifadelerine katılım yaş gruplarına göre istatistiki açıdan farklılık göstermektedir. Buna göre, bu ifadelere katılım oranı 41-54 yaş grubundaki çiftçilerde diğer yaş gurubundakilere daha düşüktür (Çizelge 13).

Çizelge 13. Görüşülen çiftçilerin kendilerinden sonra tarımsal üretime devam edilmeme nedenlerine ilişkin görüşleri

Table 13. Farmers' view on the reasons for discontinuity of agricultural production after them

	41-54 Yaş	55-64 Yaş	65 + Yaş	Ort.*	Std. Sapma
Çocuklarının/yakınlarının tarımla uğraşmak istememesi***	4.26	4.79	4.50	4.54	1.03
Çocuklarının/yakınlarının tarımsal üretimden yeterli gelir sağlanamayacağını düşünmesi	4.13	4.66	4.56	4.46	1.17
Çocuklarının/yakınlarının farklı bir mesleğinin olması**	3.52	4.59	4.44	4.19	1.41
Çocuklarının/yakınlarının kırsal alandan göç etmiş olması	3.48	3.86	4.19	3.81	1.60
Bu işle uğraşacak çocuğumun/yakınımın olmaması	1.96	1.66	2.19	1.88	1.54

*1)Hiç Katılmıyorum 2) Katılmıyorum 3) Ne Katılmıyorum Ne Katılmıyorum 4) Katılmıyorum 5) Kesinlikle Katılmıyorum

**Kruskal Wallis testine göre $p < 0.05$ için anlamlıdır.

***Kruskal Wallis testine göre $p < 0.1$ için anlamlıdır.

Çiftçilerin hanelerinden göç olma durumu ve göç ile ilgili görüşleri

Görüşülen çiftçilerin yaklaşık %60'ı hanelerinden göç edenlerin olduğunu belirtmiştir. Göç edenlerin yaklaşık %17'sinin son 3 yıl, %24'ünün son 5 yıl, %31'inin son 10 yıl ve %28'inin daha eskiden göç ettikleri tespit edilmiştir. Göç etmek için tercih edilen yerlerin başında %39 ile kendi yaşadığı il merkezi gelmektedir. Bunu, %30 ile kendi yaşadığı ilçe merkezi ve %27'ile diğer büyükşehirler izlemektedir. Çiftçilerin sadece %11'i haneden göç edenlerin geri dönme ihtimalinin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Çiftçilerin yaş gruplarına göre hanelerinde göç olma durumları incelendiğinde gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre yaş ortalaması arttıkça hanelerinde göç olma oranları artmaktadır (Çizelge 14).

Çizelge 14. Görüşülen çiftçilerin hanelerinden göç olma durumu

Table 14. Household migration status of the interviewed farmers

	41-54 Yaş	%	55-64 Yaş	%	65+ Yaş	%	Ort.	%
Göç edenlerin olması	18	42.86	34	72.34	19	65.52	71	60.17
Göç edenlerin olmaması	24	57.14	13	27.66	10	34.48	47	39.83
Toplam	42	100.00	47	100.00	29	100.00	118	100.00

*Ki-kare testine göre $p < 0.05$ için anlamlıdır.

Çiftçilerin kırsal alandan göçün nedenlerine ilişkin görüşleri incelendiğinde; iş imkanlarının yetersiz olması (4.76) ifadesine kesinlikle katıldıklarını belirtirken, şehir yaşantısının daha cazip olması (4.14), sosyal imkanların yetersiz olması (3.91) ve toprağın verimsizliğinin göç oranlarını artırması (3.69) ifadelerine katıldıklarını belirtmişlerdir. Çiftçiler ulaşım imkanlarının yetersiz olması (2.45), içme suyu imkanlarının yetersiz olması (2.14), iletişim imkanlarının yetersiz olması (1.81) ve elektrik imkanlarının yetersiz olması (1.69) ifadelerine katılmadıklarını belirtmişlerdir. Yaş gruplarına göre çiftçilerin kırsal alandan göçün nedenlerine ilişkin görüşleri incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (Çizelge 15).

Çizelge 15. Görüşülen çiftçilerin kırsal alandan göçün nedenlerine ilişkin görüşleri
Table 15. Farmers' view about the reasons of migration from rural areas

	41-54 Yaş	55-64 Yaş	65 + Yaş	Ort.*	Std. Sapma
İş imkanlarının yetersiz olması	4.76	4.68	4.90	4.76	0.71
Şehir yaşantısının daha cazip olması	4.24	4.26	3.79	4.14	1.40
Sosyal imkanların yetersiz olması	3.88	4.02	3.76	3.91	1.47
Toprağın verimsizliğinin göç oranlarını artırması	3.98	3.53	3.55	3.69	1.49
Eğitim imkanlarının yetersiz olması	3.69	3.51	3.17	3.49	1.61
Şehirlerde yaşayan akraba, dost, arkadaş gibi kişilerle bir arada olma isteği	3.40	3.32	2.72	3.20	1.59
Sağlık imkanlarının yetersiz olması	2.76	3.21	2.66	2.92	1.58
Ulaşım imkanlarının yetersiz olması	2.40	2.66	2.17	2.45	1.47
İçme suyu imkanlarının yetersiz olması	1.76	2.21	2.59	2.14	1.37
İletişim imkanlarının yetersiz olması	1.74	1.81	1.90	1.81	0.95
Elektrik imkanlarının yetersiz olması	1.62	1.68	1.83	1.69	0.81

*1) Hiç Katılmıyorum 2) Katılmıyorum 3) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4) Katılıyorum 5) Kesinlikle Katılıyorum

4.SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye'de 21. yüzyıla girilirken kırsal nüfusun azalmasıyla birlikte yaş yapısında da önemli değişimler meydana gelmeye başlamıştır. Yarım yüzyılı aşan bir süredir göç veren kırsal alanlarda doğurganlık oranlarının da azalmasıyla kırsal nüfus ülke ortalamasının üzerinde hızlı bir yaşlanma sürecine girmiştir (Akgül, 2018). Bu durum kırsal alanların geçim kaynağını oluşturan tarım sektörünün önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Yaşlanma eğiliminin artmasıyla birlikte nüfus artış hızının azalması da kırsal alanda karşılaşılabilecek sorunlardan biridir.

Yaşlanmayla birlikte, hastalıklar, fiziksel aktivitelerde azalmalar, güç kaybı gibi sorunlar oluşmaktadır (Gökulu ve ark., 2014). Yapılan bir çalışmada yaşlıların fiziksel aktivite düzeyleri incelenmiş ve yaşlı bireylerin, gençlerden daha az fiziksel aktiviteye katıldıkları ve çalışma kapasitelerinin ilerleyen yaşlarda %25-30 oranında azaldığı belirtilmiştir (Soyuer ve Soyuer, 2008). Buna göre, tarım sektöründe çalışan bireylerin yaşlanma eğilimi içerisinde olması ilerleyen yıllarda bu bireylerin tarımsal faaliyetlere katkısının giderek azalacağını göstermektedir. Nitekim görüşülen çiftçilerin de yaşlanmanın tarımsal faaliyetlere etkisine dair görüşleri incelendiğinde, yaşlanma ile birlikte tarımda çalışılan saatin azalması ifadesine katıldıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında yaşlanma eğiliminin tarımsal faaliyetlere etkisi incelendiğinde, 65 yaş ve üstü grupta yer alan çiftçilerin 41 yaşından önce toprak hazırlığı, ekim/dikim, sulama, ilaçlama, gübreleme ve hasat gibi tarımsal faaliyetlere "sık sık" katıldıkları gözlemlenirken mevcut durumda bu faaliyetlere "nadiren" katıldıkları tespit edilmiştir. Buna göre, çiftçilerin 41 yaş sonrasında tarımsal faaliyetlere katılım seviyeleri yaşa bağlı olarak azaldığı belirlenmiştir.

Yapılan çalışmalarda gençlerin kırsal alandan göç etmesiyle birlikte yaşlanmanın arttığı ve bu durumun önemli bir sorun olduğu belirtilmiştir (Kutlar, 2014; Küçük, 2016; Yalçın ve Kara, 2016). Görüşülen çiftçilerin yaklaşık %75'i gibi büyük bir kısmı, kırsalda tarımla uğraşan kesimin yaş ortalamasının arttığını ve bu durumun en büyük nedeninin ise gençlerin kırsal alandan göç etmesi olduğunu ifade etmişlerdir. Gençlerin kırsal alandan göç etmesinin başlıca nedenleri arasında kentin çekici ve kırsalın itici etkisi bulunmaktadır. Tarım alanlarının azalması, tarımda makineleşmenin yaygınlaşmasına bağlı olarak tarımsal istihdamın azalması, tarım dışı iş olanaklarının az olması, sosyal ve ekonomik yetersizlikler gibi durumlar kırsalın iticiliğini artırırken; kent yaşamının cazibesi, sosyal hizmetlerin yaygınlığı, ulaşım imkânlarının gelişmişliği, sanayi ve hizmet sektörünün gelişmişliği ve buna bağlı olarak iş imkanlarının fazla ve çeşitli olması gibi durumlar kentin çekiciliğini artırmaktadır (Kocaman, 2014, Evlimoğlu ve İnak, 2017; Şenol, 2018; Açmaz ve Özden, 2019, Ateş ve ark., 2020). Bu gibi nedenlerden dolayı genç nüfus daha çok kent hayatını tercih ederek tarımsal üretimden uzaklaşmaktadır.

Çiftçilerin yaklaşık %56'sı tarımsal faaliyetlere devam etmek istememekte ve tarım sektörünün çocukları için bir gelecek oluşturmadığını düşünmektedirler. Çiftçilerin tarım sektörünün devamlılığına ilişkin sergilemiş oldukları bu tutumun başlıca nedenlerinden biri ekonomik faktörlerdir. Üretimde kullanılan girdi fiyatlarının yüksek olması, pazarlama koşulları ve dış kaynak arayışı içinde olmaları üreticiyi daha zorlu ekonomik koşulların altına sokmaktadır. Bununla birlikte çiftçiler tarımsal faaliyetlere devam etmek istemedikleri gibi gelecek nesillere tarımsal faaliyetleri tavsiye etmemektedirler. Çiftçilerin yaklaşık %58'i kendilerinden sonra çocuklarının/yakınlarının tarımsal faaliyetlere devam etmeyeceğini belirtmişlerdir. Çiftçilerin yaş ortalamasının artması ve çocuklarının/yakınlarının kendilerinden sonra tarımsal faaliyetlere devam etmemesi tarımsal faaliyetlerin devamlılığı açısından bir risk oluşturmaktadır. Artan nüfusla birlikte gıda ihtiyaçlarının da giderek arttığı bir gerçek karşısında tarımsal faaliyetlerin devamlılığının sağlanamaması önemlidir. Tarımsal faaliyetleri devam ettirecek olan genç nüfusun kırsal alanda kalmaları ve tarımsal faaliyetleri devam ettirmelerinin önünde duran nedenlerin belirlenmesi ve bunların ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Araştırmanın yapıldığı yörede ortalama işletme büyüklüğü 39.09 dekar olarak belirlenmiş ve Türkiye ortalamasının altında olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu küçük aile işletmelerinin tarımsal faaliyetlerindeki devamlılığın sağlanması için verilen desteklerin artırılması önemlidir. Küçük aile işletmelerine verilecek desteklerin yanında gençlerin kırsal alanda tutulmasına yönelik önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu kapsamda tarımsal faaliyetlere olan ilginin artırılabilmesi, kırsalın çekici yönlerinin artırılabilmesi, göçün önlenmesi ve tarım sektörünün geleceği için genç çiftçilere 2016 yılından bu yana verilen Genç Çiftçi Projesi Hibe Desteği gibi destekler artırılmalı, mevcut destek ve projelerin eksik ya da yanlış kısımları tespit edilmeli ve en kısa sürede revize edilmelidir.

Kırsal alandan göçün engellenebilmesi ve tarımsal faaliyetlerin devamlılığının sağlanabilmesi için kırsal bölgelerde ekonomik getirisi olan faaliyetlerin artırılması gerekmektedir (Ateş ve ark., 2020). Kırsal alanlarda tarıma dayalı sanayiye yönelik yatırımların desteklenmesi ile tarımsal ürünlere katma değer sağlanması ve yeni iş imkânlarının yaratılması büyük önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra kırsal alanda yeni iş olanaklarının yaratılabilmesi ve kırsal alanların çekici özelliklerinin artırılabilmesi için agro-turizm gibi tarım dışı faaliyetlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsam da kırsal alanların doğal güzellikleri, doğal ürünleri gibi çekici özellikleri ön plana çıkarılmalı ve sosyal medyanın gücünden yararlanarak duyurulmalıdır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyan Özeti

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını ve intihal yapmadıklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları aralarında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

KAYNAKLAR

- Açmaz, M.Ö. ve Özden, A. T. (2019). *Kentsel Krizin Çözümünde Kırsalın Yeniden Düşünülmesi: Kent-Kır İlişkisine Bütüncül Bir Bakış Önerisi. Kent, İnşaat ve Ekonomi Kongresi (2-4 Mayıs, Gaziantep), 1-16 ss.*
- Ahmad, W.I.W. Ismail, Z. and Rahman, A. H.A. (2011). *Aging and Economic Participation of Older Population in Rural Malaysia. International Journal of Humanities and Social Science, 1(9): 128-133.*
- Akgül, H. (2018). *Aksu İlçesinde (Isparta) Kırsal Nüfusun Yaşlanması ve Yaşlı Nüfusun Sorunları. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.*
- Aşkın, E. Ö. Yayar, R. ve Oktay, Z. (2013). *Kırsal Göçün Ekonometrik Analizi: Yeşilyurt İlçesi Örneği. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, 14(2): 231-252.*
- Ateş, H. Rad, S. Sarıca, D. Zereyak, E. Ataseven, Z. Demircan, V. ve Budak, D. (2020). *Tarımda İstihdam, Kırsalın ve Tarımın Geleceğinde Gençlik ve Kadın. Türkiye Ziraat Mühendisliği 9. Teknik Kongresi, (13-17 Ocak, Ankara), 665-685 ss.*
- Aydın, B.C. ve Engindeniz, S. (2017). *Kırsal kesimde gençlerin istihdam sorunları: Türkiye üzerine bir inceleme. Kayıt Dışı İstihdam ve Ekonomi, (Eds: S. Koç, A. Orhan, M.Ç. Gözen), Umuttepe Yayınları, Kocaeli, ss.141-158.*
- Başel, H. (2006). *İç Göçün Sonuçları ve İşgücüne Etkileri. Journal of Social Policy Conference, 0(51): 287-321.*
- Bulduk, E. Ö. (2014). *Yaşlılık ve Toplumsal Değişim. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 18(2): 53-60.*
- Cebeci, B. E., Oruç E. ve Kurtaslan, T. (2014). *Kırsal Alanda Yaşayan Çocukların Gelecek Yaşamları ve Tarım Sektörü Konusundaki Düşünceleri. Türkiye 11. Tarım Ekonomisi Kongresi, (3-5 Eylül, Samsun), 290-299 ss.*
- Currie M., Philip L. (2019). *Rural Ageing. In: Gu D., Dupre M. (eds) Encyclopedia of Gerontology and Population Aging. Springer, Cham.*
- Çuhadar, S. ve Lordoğlu, K. (2016). *Demografik Dönüşüm Sürecinde Türkiye'de Yaşlanma ve Sorunlar. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 0(54): 63-80.*
- Evlimoğlu, U. ve İnak, C. (2017). *Türkiye'de İç Göçlerin İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması I'e Göre İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi (2008-2016). I. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi, (12-14 Ekim, Kahramanmaraş), 532-562ss.*
- Fasina, O. O. (2013). *Farmers Perception of the Effect of Aging on their Agricultural Activities in Ondo State, Nigeria. Venets: The Belogradchik Journal for Local History, Cultural Heritage and Folk Studies, 4(3): 371-387.*
- Field, A., 2009. *Discovering Statistics Using SPSS (Introducing Statistical Method). 3rd edition-Sage Publications Ltd.*
- Gökulu, G. Uluocak, Ş. Aslan, C. ve Bilir, O. (2014). *Çanakkale Merkezinde 65 Yaş ve Üzeri Yaşlıların Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(34): 666-677.*
- Guo, G. Wen, Q. and Zhu, J. (2015). *The Impact of Aging Agricultural Labor Population on Farmland Output: From the Perspective of Farmer Preferences. Mathematical Problems in Engineering, 2015:1-7.*
- Gümüş, S.G. Olgun, F. A. ve Adanacıoğlu, H. (2012). *Türkiye'de Kırsal Alanda Yoksulluğu Azaltma ve Gelir Çeşitliliği Yaratma Olanakları. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 49(3): 275-286.*

- Heide-Ottosen, S. (2014). *The Ageing of Rural Populations: Evidence on Older Farmers in Low- and Middle-Income Countries*. HelpAge International, London.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2016. *Küçük menderes havzası sürdürülebilir kalkınma ve yaşam stratejisi*. http://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/Yayinlar/30_06122017_093127_ku%C3%A7uk_menderes_havzasi_surdurulebilir_kalkinma_ve_yasam_stratejisi. Erişim: Nisan 2019.
- İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2018. *Tarım istatistikleri*. <https://izmir.tarimorman.gov.tr/Menu/88/2017>. Erişim: Ekim 2018
- Kim, Y. Kim, D. Park, K. and Kim, D. (2014). *A Study on Analysis of Industrial Injury Characteristics of Aging Workers in Agriculture*. *Journal of the Ergonomics Society of Korea*, 33(6): 477-486.
- Kocaman, S. (2014). *Kentsel Alanlara Göç Eden Kırsal Nüfusun Kentsel Uyumu ve Kentleşme Düzeyi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma: Ağrı Örneği*. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(34): 335-349.
- Kurt, H. (2006). *Göç Eğilimleri ve Olası Etkileri*. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1): 148-178.
- Kutlar, İ. (2014). *Türkiye'de Kırdan Kente Göçün Tarımsal Üretime Etkileri*. *Türkiye 11. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, (3-5 Eylül, Samsun), 404-408 ss.
- Küçük, M. (2016). *Kırsal Alanlarda Yaşlı Yerel Halkın Karşılaştığı Sorunlar: Konya İli Derebucak İlçesi Üzerine Bir İnceleme*. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1): 29-48.
- Mitchell, J. Bradley, D. Wilson, J. and Goins, R.T. (2008). *The Aging Farm Population and Rural Aging Research*. *Journal of Agromedicine*, 13(2): 95-109.
- Milovanovic, V. and Smutka, L. (2020). *Populating Aging in Rural India: Implication for Agriculture and Smallholder Farmers*. *Population Ageing*, (13): 305-323.
- Newbold, P. 1995. *Statistics for Business and Economics*. New Jersey: Prentice Hall.
- Olhan, E. 2011. *Türkiye'de Kırsal İstihdamın Yapısı*. Birleşmiş Milletler Ortak Programı "Herkes İçin İnsana Yakışır İş: Ulusal Gençlik İstihdam Programı Antalya Pilot Bölge Uygulaması". http://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/projectdocuments/PovRed/MDG_F_1928/UNDP-TR-YEM_Kırsal%20İstihdam.pdf. Erişim: Mart, 2020.
- Poungchompu S. Tsuneo K. and Poungchompu P. (2012). *Aspects of the Aging Farming Population and Food Security in Agriculture for Thailand and Japan*. *International Journal of Environmental and Rural Development*, 3(1): 102-107.
- Sevinç, G. Davran, M.K. ve Sevinç, M. R. (2018). *Türkiye'de Kırdan Kente Göç ve Göçün Aile Üzerindeki Etkileri*. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 3(6): 70-82.
- Soyuer, F. ve Soyuer, A. (2008). *Yaşlılık ve Fiziksel Aktivite*. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 15(3): 219-224.
- Spesna, D. Pospesch, P. Nohel, F. Drlik, J. and Delin, M. (2009). *Aging of the Agricultural Workforce in Relation to The Agricultural Labour Market*. *Agric. Econ. – Czech*, 55(9): 424-435.
- Şenol, E. (2018). *Kırdan Kente Göçün Kırsal Alanlara Etkileri: Boraboy Köyü Örneği (Amasya Taşova)*. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55): 407-421.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, *Onuncu kalkınma planı*. 2014. *Yaşlanma özel ihtisas komisyonu raporu*. http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/10_Yaslanma.pdf. Erişim: Eylül 2019.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, *On birinci kalkınma planı*. 2018. *Kırsal kalkınma özel ihtisas komisyonu raporu*. <http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2020/04/KırsalKalkınmaOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf>. Erişim: Nisan 2020.
- T.C. Resmi Gazete. 2012. *On üç ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi altı ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelelerde değişiklik yapılmasına dair kanun*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206-1.htm>. Erişim: Kasım, 2019.
- T.C. Resmi Gazete. 2016. *Kırsal kalkınma destekleri kapsamında genç çiftçi projelerinin desteklenmesi hakkında tebliğ*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180324-14.htm>. Erişim: Kasım, 2019.
- Tekin, Ç.S. ve Kara, F. (2018). *Dünyada ve Türkiye'de Yaşlılık*. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1): 219-229
- TÜİK. 2020. *TÜİK veri tabanı*. www.tuik.gov.tr. Erişim: Mart, 2020.
- UNFPA, 2019. *State of world population. Indicators*. https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA_PUB_2019_EN_State_of_World_Population.pdf. Erişim: Nisan, 2020.
- United Nations, 2015. *World population ageing 2015*. https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf. Erişim: Mart, 2020.
- United Nations, 2019. *World population ageing 2019*. <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Report.pdf>. Erişim: Mart, 2020.
- Uyanık, Y. (2015). *Yaşlılık, Yaşlanan Nüfus ve Sosyal Politika*. *İş ve Hayat Dergisi*, 3(5): 67-100.
- Ünal, Ç. (2015). *Türkiye Nüfusunun Yaşlanma Endeksi ve Potansiyel Destek Oranlarının Dağılımı*. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23): 235-249.
- World Bank, 2020. *World Bank data*. www.worldbank.org.tr. Erişim: Mart, 2020.
- World Health Organization. 2018. *Ageing*. <https://www.who.int/news-room/facts-in-pictures/detail/ageing>. Erişim: Nisan, 2020.

- Yakar M. (2012). İç ve Dış Göçlerin Kırsalda Nüfusun Yaş Yapısına Etkisi: Emirdağ İlçesi Örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 10(2): 129-149.
- Yalçın, G.E. ve Kara, F.Ö. (2016). Kırsal Göç ve Tarımsal Üretime Etkileri. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 20(2): 154-158.
- Yıldız, D. Yıldız Çakır, N. Ilgaz, Y. Güneş, Ş. M. ve Yıldız, D. (2017). Türkiye Tarımı'nın Yapısal Geleceği. Türkiye'deki Tarımsal İşgücünün Demografik ve Yapısal Dönüşümü Projesi Ön Raporu, Su Politikaları Derneği Uygulama Araştırma Merkezi, Ankara.
- Zou, B. Mishra, A. K. and Luo, B. (2018). Aging Population, Farm Succession, and Farmland Usage: Evidence from Rural China. *Land Use Policy*, 77: 437-445.